

ایران و درام نویسان بزرگ جهان

(۲۲)

دکتر مهدی فروغ
رئیس دانشکده هنرهای دراماتیک

موضوعها و مضمونهای ادبی و تاریخی ایران در آثار نمایشنامه نویسان معروف جهان پس از توضیح مختصری درباره مسائل و مطالبی که در ظهور مکتب نئوکلاسیک فرانسه در سده هفدهم میلادی مؤثر بوده اینک موقع آن رسیده است که به تشریح نمایشنامه استر، نوشته «راسین» و توصیف عواملی که موجب بوجود آمدن آن شده است بپردازیم.

«ژان راسین» در دسامبر ۱۶۳۹ میلادی در فرانسه بدنیا آمد. دو ساله بود که مادرش، و چهار ساله بود که پدرش از جهان رفتند و مادر بزرگ پدری اش به تربیت و نگهداری کودک خردسال همت گماشت. این زن دو خواهر و یک دختر داشت که هر سه از بیروان متعصب «زانه نیست» ها بودند و در محله «پورت روایال»^۱ که حوزه فعالیت این گروه دینی بود سر میبردند و «راسین» در نتیجه رفت و آمد با ایشان واقامت در این محله و حضرونشر یا هواداران این فرقه، تحت تأثیر عقاید ایشان قرار گرفت و در مدرسه ای تعلیم و تربیت یافت که اولیاء و مدیران آن عموماً از بیروان مسلک «زانه نیست» بودند.

«راسین» در شانزده سالگی به آموختن زبان و ادب یونان و روم قدیم، و در نوزده سالگی بتحصیل فلسفه و حکمت پرداخت. پس از فراغ از تحصیل ترد یکی از بستگانش، که در خدمت خانواده ای از اشراف^۲ بود رفت و در آنجا امکان آشنایی با شاعران و دانشمندان و هنرمندان و همچنین سیاستمداران بنام، برای او فراهم آمد.^۳ «راسین» تا این تاریخ قطعه های شعر کوتاه، به صورت «مادریکال»^۴ و «سونته»^۵ فراوان

۱ - Jansenists پیروان یکی از حکیمان الهی کاتولیک بنام «ژان لیبوس» (۱۶۳۸ - ۱۵۸۵) Jansenius از اهالی هلند، که یکی از فرقه های دینی مسیحی را تشکیل دادند و سالها با کاتولیک ها مبارزه میکردند. «زانه نیوس» انسان را در اعمال نیک و بد مختار نمیدانست و برای بخشوده شدن گناهان معتقد به رحمت بیمنت های خداوند و شفاعت حضرت مسیح به درگاه الهی بود.

۲ - Port Royal صومعه ای که در سال ۱۲۰۴ میلادی برای زنان تارک دنیا تأسیس شده و از سال ۱۶۳۶ تا پایان سده هجدهم کانون فعالیت بیروان مسلک «زانه نیوس» Jansenisme بود.

۳ - Vitart که در خدمت دوک دولوئیز Duc de Luysies بود.

۴ - Madrigal در ادبیات به قطعه شعر کوتاه عشقی و تزیلی اطلاق میشود که در آن مضمونی رقیق و لطیف در چند بیت بیان شده باشد. در موسیقی نیز در مورد آهنگهای بکار میرود که در سه تا پنج قسمت بسورت «فوک» Fugue و «کانون» Canon، درباره مطالب غیر مذهبی تنظیم شده باشد. عبارت دیگر همان مضمونهای لطیف عشقی است که برای آواز جمعی و بدون همراهی ساز تنظیم شده باشد. این نوع موسیقی ابتدا در هلند بوجود آمد.

۵ - Sonnet نوعی از انواع شعر که ابتدا در ایتالیا Sonetto پیدا شده و قطعه ای بود مرکب از چهارده مصرع که به دو بخش (بند) چهار مصرعی و دو بخش سه مصرعی تنظیم میشد و قافیه بندی آن مابین ترتیب بود: ا ب ب ا - ا ب ب ا - ج د - د ج - ه ه - ه ه (رونارد) (۱۵۸۶ - ۱۵۲۴) Ronsard در فرانسه و شکسپیر (۱۶۱۶ - ۱۵۶۴) در انگلیس از سراینده گان بنام این نوع شعر بوده اند.

مادام دو مانه بون هسر لویی چهاردهم

ژان سین

سروده بود ولی در سال ۱۶۶۰ میلادی قطعه‌ای بمناسبت ازدواج لویی چهاردهم تحت عنوان «پری رودسن»^۶ ساخت که زمینه مساعدی برای کسب شهرت او فراهم آورد. برای نوشتن تراژدی ابتداء با «لافونتن»^۷ طرح دوستی و همکاری ریخت و در نتیجه همکاری با مردان تئاتر و هنرپیشه‌ها و شاعران بتدریج خود را از محافل «ژانسه‌نیست»^۸ ها و معتقدات دینی ایشان دور ساخت.

همکاری تردیک «راسین» با هنرمندان و آزاد اندیشان موجب ناراحتی خانواده متعصب وی و اولیاء «پرت روایال» گردید و برای اینکه پیوند نویسی او را با کارکنان تئاتر قطع کنند او را رد یکی از بستگانش فرستادند که برای ورود به عالم روحانیت آماده‌اش سازد.

«راسین» یک سالی تحت تکفل و مراقبت سرپرست جدید خود بود ولی به تحصیل علوم الهی علاقه‌ای نشان نداد و بیشتر اوقاتش را به سرودن شعر و نوشتن تراژدی صرف کرد.

در سال ۱۶۶۳ به پاریس بازگشت و با سرودن قطعه دیگری در وصف لویی چهاردهم مبلغ ۶۰۰ «لیور»^۹ جایزه گرفت و برای سپاسگزاری قطعه دیگری در توصیف احوال شاه تصنیف کرد.

در سال ۱۶۶۴ نخستین نمایشنامه تراژدی «راسین» بتوسط گروه بازیگران «مولیر» در تماشاخانه «پاله روایال»^{۱۰} بروی صحنه آمد. سال بعد نمایشنامه دیگر او بنام «اسکندر»^{۱۱}

بتوسط همین گروه بازی شد. ولی «راسین» که از طرز بازی گروه «مولیر» راضی نبود و ایشان را برای مجسم ساختن خصوصیات احوال اشخاص بازی در تراژدی‌های خود آماده نمیدانست نمایشنامه‌های بعدی خود را در اختیار گروه دیگری که در «هتل دو بورگونی»^{۱۲} بازی میکردند گذاشت و این کار موجب قطع شدن پیوند دوستی او با «مولیر» گردید.

در همین ایام بود که استاد سابق او در زبان و ادبیات لاتین، به شاعران تئاتر و تراژدی‌نویسان حمله کرد و ایشان را مبلغان فساد و منحرف‌کنندگان افکار عمومی معرفی کرد و «راسین» برای مقابله با این اهانت، نامه تنیدی بنزد استادان قدیم خود در مدارس «پرت روایال» نوشت که گرچه

بزرگترین نشانه قدرناشناسی اش بحساب می آید ولی از لحاظ نکته سنجی و ظرافت طبع یکی از شاهکارهای بزرگ ادبیات فرانسه است. «راسین» در مقام این بود که نامه تندتر و شدیدالحن تری در انتقاد استادان قدیم خود بنویسد ولی دوستش «بوالو»^{۱۴} او را از این کار بازداشت. بهرحال «راسین» تمام نیرو و فکر و ذوق خود را در راه نوشتن تراژدی صرف کرد و از سال ۱۶۶۷ تا هشت سال بعد از آن، هشت شاهکار تراژدی، بترتیب سالی یک تراژدی، نوشت و در سال ۱۶۷۳ عضو آکادمی فرانسه شد.

در سال ۱۶۷۷ نمایشنامه «فدر»^{۱۵} را بنمایش گذاشت و چند شب اول نمایش آن، در نتیجه تحریک چند نفر از اشراف، که برای مخالفت با «راسین» در مقام تشویق و ترغیب مردم به دیدن

۶ - Le Nymphe de la Seine واز: Nymphe که در اینجا پری ترجمه شده نام یکی از نیمه خدایان اساطیری یونان قدیم است که بعنوان پروردگار طبیعت بصورت دوشیزه ای زیبا معرفی میشده و عقیده بر این بوده است که در جنگها و کوهها و چمنزارها و کنار رودخانهها بزمیبرد و شاعران این کلمه را در مورد زیبارویان بکار برده اند. در ادبیات فارسی هم واژه پری در مورد موجود نامرئی بسیار زیبا و لطیفی بکار برده میشود که با زیبایی جمال خود آدمی را میفریبد. در اوستا کلمه پری بیشتر مفهوم جادوی دارد و اعتقاد بر این بوده که اهریمن ایشان را برای مبارزه با پیروان «مزدیسنا» و گمراه ساختن ایشان گماشته است. از اینرو معتقد بودند که پریان دشمن زمین و آب و گیاهند و با خدای باران مدام در ستیزند تا از باریدن باران جلوگیری کنند و زمین را از خشکی ویران سازند. (ر. ک. به برهان قاطع دکتر معین) رودخانه «سن» هم در فرانسه معروف است.

۷ - Lafontaine (۱۶۹۵ - ۱۶۵۱) شاعر معروف فرانسه که در توصیف مضمونهای اخلاقی و فلسفی بصورت داستانهای خیالی بسیار توانا بوده است و آثارش در این زمینه از بدایع آثار ادبی جهان است. «راسین» با «لافونت» و «مولییر» دوستان بسیار گرم و صمیمی بودند.

۸ - Livre بول قدیم فرانسه.

۹ - Palais Royal

۱۰ - Alexandre

۱۱ - L'Hôtel de Bourgogne بیادداشتهای گذشته تحت این عنوان مراجعه کنید.

۱۲ - Boileau (۱۶۹۱ - ۱۶۳۹) شاعر و نقاد مشهور فرانسوی.

۱۳ - Phèdre. «سنت ک» Seneca، تراژدی نویس روم قدیم هم نمایشنامه ای بنا بر همین موضوع و همین نام نوشته است.

۱۴ - Phèdre et Hyppolyte داستان این نمایشنامه مربوط به تاریخ اساطیری یونان قدیم است

و «اوریبید» (۴۰۶ - ۴۸۰ ق م) تراژدی نویس برگزیده یونان این داستان را تحت عنوان «هیپولیتوس» Hippolytus بصورت تراژدی تنظیم کرده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

صفحه دیگری از نمایش استر

ای از نمایش استر موقعی که استر در حضور خشایارشا بار یافته است

نمایشنامه متوسطی بنام «فندروهیولیت»^{۱۴} بقلم تراژدی‌نویس دیگری بنام «پرادون»^{۱۵} برآمده بودند، رغبت زیادی از طرف مردم به مشاهده آن نشان داده شد ولی بتسریع مورد توجه عموم قرار گرفت.

در این موقع طبع حساس او در نتیجه فشار ورنج محرومیت در عشق و ناراحتی وجدان، دستخوش غلیان شد و برای آرامش ضمیر خود به روحانیان محله «پرت رویال» پناه برد و با ایشان از در آشتی درآمد و از تئاتر و نمایشنامه‌نویسی روگردانید و اوقات خود را به تربیت فرزندان و انجام دادن وظائفش در دربار صرف میکرد. در سال ۱۶۸۹ «مادام دومانتون»^{۱۶} بانوی بیوه لویی چهاردهم، از او خواست کرد که نمایشنامه‌ای بنا بر وقایع دینی برای دوشیزگان مدرسه‌اش تصنیف کند.

بانو «ماتنتون» که فقر و درماندگی دوران کودکی‌اش را همیشه بیاد داشت در صدد برآمده بود که در انتهای کاخ «ورسای»^{۱۷} يك آموزشگاه تأسیس کند که گنجایش دوست و پنجاه دختر جوان را داشته باشد. دانشجویان این آموزشگاه از بین فرزندان اعیان بی‌چیز انتخاب میشدند و هدف بانو «ماتنتون» این بود که ایشان را نه برای زندگی محدود و محصور زناشویی بلکه برای زندگی اجتماعی و قبول مسئولیت‌های بزرگ تربیت کند. معلمان و مربیان این مؤسسه، گو که عموماً منسوب به فرقه «سن‌لویی»^{۱۸} بودند ولی در مسائل مذهبی تعصبی نداشتند و از این رو موضوعهایی از قبیل موسیقی و آواز و تئاتر هم جز برنامه درس ایشان بود. نمایشنامه‌هایی از قبیل «سینا»^{۱۹} و «ایفیژنی»^{۲۰} و حتی «اندروماک»^{۲۱} توسط دانشجویان این آموزشگاه بازی شده بود. «اندروماک» بقدری خوب بازی شد که بانو «ماتنتون» برنامه‌ای به «راسین» نوشت: «دختران کوچک ما نمایشنامه «اندروماک» را بروی صحنه آوردند و بقدری خوب از عهده برآمدند که دیگر نمیخواهند آن را تجدید کنند. سهل است حاضر نیستند نمایشنامه دیگری را، حتی از خود شما بازی کنند».

بانو «ماتنتون» به «راسین» توصیه کرد که برای جلوگیری از خطری که نمایشنامه‌های غیر مذهبی در انحراف عقاید مردم دارد يك نمایشنامه مذهبی بنویسد که هم مفید و هم دلپذیر باشد. «راسین» پس از مدتی تردید، تصمیم گرفت نمایشنامه‌ای بنا بر داستان استر که ترجمه آن بزبان فرانسه در سال ۱۶۸۸ انجام یافته بود بنویسد و اتخاذ این تصمیم از طرف «راسین» رضایت خاطر بانو «ماتنتون» را فراهم ساخت.

۱۵ - Pradon (۱۶۹۸ - ۱۶۳۲) تراژدی‌نویس فرانسوی.

۱۶ - Madame de Maintenon (۱۷۱۹ - ۱۶۳۵) دختر فقیری بود که در نتیجه استیصال در جوانی به عسری شاعر و رمان‌نویس مفلوک و مستمندی درآمد. هفده سال پیش از آنکه شوهرش به بیماری فلج گرفتار شد و پس از تحمل هشت سال درد و مصیبت از جهان رفت. این زن پنهانی، بعنوان مربی فرزندان لویی چهاردهم در خدمت خاندان سلطنتی درآمد. زیبایی و هوش فراوان و ثبات عقیده و صداقت او مورد توجه پادشاه مستبد و جاه‌طلب فرانسه واقع شد و لویی چهاردهم در سال ۱۶۸۴ پنهانی با او ازدواج کرد. در سال ۱۷۱۵ پس از مرگ لویی ۱۵ به کاخ «سن‌سیر» Saint Cyr رفت و يك آموزشگاه دخترانه برای تربیت دختران طبقه اشراف بی‌چیز تأسیس کرد.

۱۷ - Versailles

۱۸ - Saint Louie

۱۹ - Cinna تراژدی بقلم «کرنی».

۲۰ - Iphigénia نام دختر «اگاممنون» و «کلیتمنتر». پدرش «اگاممنون» که فرمانده کل نیروهای یونانی در جنگ «تروا» Troie بود او را قربانی کرد. نمایشنامه‌نویسان یونان و روم قدیم درباره این دختر مطلب زیاد نوشته‌اند. «اوریبید» Euripides دو نمایشنامه درباره او نوشته است. «راسین» نیز نمایشنامه‌ای به همین نام دارد و همانست که دانشجویان آموزشگاه بانو «دومانتون» آنرا بنمایش گذاشتند.

۲۱ - Andromaque - نمایشنامه دیگری از راسین که نخستین شاعرکار او محسوب میشود. «اوریبید» Euripides «ویرژیل» Virgil شاعر روم قدیم نیز در مورد این شخص آثاری دارند.